

FRÁSÖGN

af fundum Evrópuráðsþingsins í Strassborg 24.–28. apríl 2022.

Af hálfu Alþingis tóku þátt í fundinum Bjarni Jónsson, formaður, Þórhildur Sunna Ævarsdóttir, varaformaður, og Birgir Þórarinsson, auk Bylgju Árnadóttur, alþjóðaritari. Að þessu sinni bar hæst á dagskrá þingsins umræður um áhrif árásarstríðs Rússa í Úkraínu á starfsemi Evrópuráðsins og viðbrögð aðildarríkja við stríðinu.

Tiny Kox, forseti Evrópuráðsþingsins, sagði þingið hafa tekið erfiða en nauðsynlega ákvörðun á sérstökum aukafundi sínum í mars þegar þingið hvatti ráðherranefndina til að víkja Rússum úr Evrópuráðinu. Skilaboð þingsins hefðu verið skýr. Lönd sem réðust inn í nágrannaríki sín ættu ekki heima í Evrópuráðinu. Kox sagði samstöðu aðildarríkjanna aðáunarverða og að Evrópuráðið stæði sterkara fyrir vikið. Luigi Di Maio, utanríkis- og þróunarsamvinnuráðherra Ítalíu og formaður ráðherranefndar Evrópuráðsins, flutti skýrslu ráðherranefndar Evrópuráðsins. Hann sagði ákvörðunina um að vísa Rússum úr Evrópuráðinu hafa verið óhjákvæmilega en að hún hefði víðtæk áhrif á störf, lagalega stöðu og fjármál Evrópuráðsins. Árásarstríð Rússa í Úkraínu og stuðningur við Úkraínnumenn yrði forgangsmál Evrópuráðsins næstu mánuði og efst á baugi ráðherrafundar Evrópuráðsins í maí. Hann hvatti til samvinnu ráðherranefndarinnar og þingsins við að styrkja Evrópuráðið og vinna að friði og lýðræði.

Þingið tók til meðferðar skýrslu stjórn mála- og lýðræðisnefndar um afleiðingar árásarstríðs Rússa í Úkraínu og áhrif þess á starf Evrópuráðsins. Í ályktun þingsins kom fram að stríðið hefði leitt af sér alvarlegasta mannúðarástand í Evrópu frá seinni heimsstyrjöldinni auk þess sem matvælaöryggi á heimsvísu væri ógnað og orkukostnaður hefði stigið. Kallað var eftir samstöðu landa til stuðnings Úkraínu og að rússnesk stjórnvöld yrðu beitt þrýstingi til að binda skilyrðislaust endi á stríðið. Þingið hvatti til þess að Evrópuráðið yki stuðning og samvinnu við mannréttindafrömuði, sjálfstæða fjölmiðla, fræðasamfélag og lýðræðissinna í Rússlandi og Hvíta-Rússlandi. Þá beindi þingið þeim tilmælum til ráðherranefndarinnar að setja á fót embætti sérstaks fulltrúa Evrópuráðsins um stríðið í Úkraínu. Tillagan á rætur að rekja til fastanefndar Íslands gagnvart Evrópuráðinu og tekur ráðherranefndin nú við keflinu. Þórhildur Sunna Ævarsdóttir sagði mikilvægt að Evrópuráðið nýtti alla þá möguleika sem í boði væru til að styðja úkraínsk stjórnvöld. Þá væri mikilvægt að ná til þeirra sem töluðu fyrir friði í Rússlandi. Hún benti á að í vikunni hefði rússneski stjórnarandstæðingurinn Vladimir Kara-Murza verið handtekinn fyrir ummæli sín um rússneska herinn í fjölmiðlaviðtali. Hann ætti nú yfir höfði sér 5–10 ára fangelsi fyrir að kalla stríðið stríð og fordæma árásir á saklausa borgara. Kara-Murza hefði komið á fund laga- og mannréttindanefndar í byrjun apríl og verið spurður hvað hægt væri að gera til að styðja stjórnarandstöðuna í Rússlandi. Hann hefði lagt til að rússneskum almenningi yrði gert auðveldara fyrir að koma sér upp VPN tengingum til að nálgast erlenda fréttamiðla gegnum netið og leyna upplýsingum um notandann. Þórhildur Sunna sagðist vonast til að þessi leið myndi aðstoða Rússa við að skipuleggja annars konar stjórnkerfi í landinu og gæti vonandi leitt til friðar.

Sérstök umræða með knýjandi málsmeðferð (e. *urgent procedure debate*) var haldin um að tryggja að þeir sem brjóta alþjóðalög í stríðinu í Úkraínu verði látnir sæta ábyrgð. Í ályktun sinni hvatti Evrópuráðsþingið aðildarríkin til að beita sér fyrir stofnun alþjóðlegs sakamáladómstóls fyrir árásarstríðið í Úkraínu. Þannig væri hægt að kalla til ábyrgðar skipuleggjendur stríðsins, þar á meðal forseta Rússlands. Alþjóðlegi sakamáladómstóllinn (e. *International Criminal Court, ICC*) getur ákært fyrir árasarglæpi eða glæpi gegn friði en til þess þarf samþykki öryggisráðs Sameinuðu þjóðanna þar sem Rússar fara með neitunarvald. Þingið lýsti hneykslun sinni á því að pyntingum og nauðgunum væri beitt af hermönnum í Úkraínu og benti á að það félli undir skilgreiningar á stríðsglæpum samkvæmt alþjóðalögum. Það væri sérstaklega varhugavert að rússnesk stjórnvöld hefðu veitt herdeildinni sem var staðsett í Bucha í Úkraínu viðurkenningu í kjölfar fréttaflytninga af stríðsglæpum sem framdir voru þar. Með því

væru stjórnvöld að senda skelfileg skilaboð til fórnarlamba og fjölskyldna þeirra og hvetja til frekari glæpa. Aðildarríki Evrópuráðsins voru hvött til að senda skýr skilaboð um að þeir sem fremdu glæpi gegn mannkyni eða þjóðarmorð yrðu sóttir til saka og að það ætti líka við um skipuleggjendur stríðsins. Þórhildur Sunna Ævarsdóttir sagði laga- og mannréttindanefnd halda áfram umfjöllun sinni um stríðsglæpi í stríðinu í Úkraínu. Hún sagðist styðja stofnun sérstaks dómstóls um árásarstríðið í Úkraínu til að tryggja að Vladímír Pútín, forseti Rússlands, þyrfti að svara fyrir glæpi sína. Hún hvatti einnig aðildarríkin til að styðja við Alþjóðlega sakamáladómstólinn og nýta sér alhliða lögsögu (e. *universal jurisdiction*) og gefa út ákæru vegna stríðsglæpa í Úkraínu.

Þingið samþykkti einnig ályktun um það hvernig ætti að nýta haldlagðar og glæpsamlegar eignir í þágu almennings. Í ályktuninni var sérstaklega fjallað um upptöku eigna Rússa sem beittir væru viðskiptaþvingunum vegna þátttöku þeirra í stríðinu í Úkraínu. Þingið benti aðildarríkjum Evrópuráðsins á að húsnaði í eigu slíkra einstaklinga mætti nýta til að hýsa úkraínska flóttamenn. Eignirnar ættu með réttu að renna til rússnesks almennings en á meðan núverandi stjórnvöld væru við lýði væri mikil hættu á að þær yrðu misnotaðar. Þá ítrekaði þingið að rússnesk stjórnvöld yrðu að bæta Úkraínumönnum tjónið sem árásarstríðið hefði valdið og eignir sem gerðar hefðu verið upptækar í öðrum ríkjum gætu nýst í þeim tilgangi.

Sergio Mattarella, forseti Ítalíu, ávarpaði þingið og sagði alþjóðasamfélagið allt bera ábyrgð á að tryggja frið. Hann sagði stríð vera óseðjandi dýr og að brot rússneskra stjórnvalda gegn alþjóðalögum gætu verið fordæmisgefandi og leitt af sér fleiri stríð. Marija Pejčinović Burić, framkvæmdastjóri Evrópuráðsins, sagði frá vinnu við aðgerðaráætlun Evrópuráðsins um aðstoð við Úkraínu. Hún lýsti einnig vonbrigðum sínum með lífstíðardóm tyrkneskra dómstóla yfir Osman Kavala og sagði dómstólana hafa tvívegis gengið gegn tilmælum Mannréttindadómstóls Evrópu um að láta Kavala lausan. Hún fordæmdi einnig fregnir af því að Dick Marty, fyrrverandi meðlimur Evrópuráðsþingsins, hefði fengið líflátshótanir vegna skýrslu hans um meint líffærasmygl í Kósóvó.

Í ályktun um baráttu gegn óhóflegri valdbeitingu lögreglu fordæmdi þingið aðgerðir lögreglu í ýmsum aðildarríkjum, sérstaklega við löggæslu í tengslum við friðsamleg mótmæli, gagnvart innflytjendum eða í kjölfar átaka. Ítrekað var að valdbeiting lögreglu þyrfti að vera nauðsynleg, hófsöm og gæta jafnræðis. Þórhildur Sunna Ævarsdóttir benti á að lögreglan væri ein af örfáum stofnunum ríkisins sem mætti beita þegnana valdi. Þessum völdum fylgdi mikil ábyrgð. Nauðsynlegt væri að styrkja löggæslu og vernd borgaranna gegn lögregluofbeldi. Til þess þyrfti að setja á fót sjálfstæðar eftirlitsstofnanir sem hefðu ekki tengsl við lögregluna og vinna gegn kynþáttafordómum innan lögreglunnar. Einnig þyrfti að veita lögregluþjónum þjálfun og þekkingu á réttindum borgaranna, sérstaklega réttinum til friðsamlegra mótmæla.

Í árlegri skýrslu sinni til þingsins lýsti Dunja Mijatović, mannréttindafulltrúi Evrópuráðsins, áhyggjum af versnandi stöðu mannréttinda á árinu 2021. Hún sagði þróunina ekki nýja en að staðan færi versnandi, hvort sem horft væri til réttinda til friðsamlegra mótmæla, réttinda kvenna, hinsegin fólks, mannréttindafrömuða eða fólks með fötlun. Það alvarlegasta væri hvernig grafið væri undan réttarríkinu sem væri grunnforsenda mannréttinda.

Þingið samþykkti einnig ályktanir og tilmæli um hvernig hamla megi aðgengi barna að klámi, um aukið samstarf Evrópuráðsins við Evrópusambandið, um afstofnanavæðingu fólks með fötlun, um baráttu gegn mismunun á grundvelli uppruna, um að vernda og efla raunverulegt lýðræði í Evrópu og um eftirlit þingsins með framfylgd skuldbindinga Georgíu gagnvart Evrópuráðinu. Þá var Mykola Gnatovskyy kjörinn dómari við Mannréttindadómstól Evrópu fyrir Úkraínu.

Samhliða þingfundum fundaði formaður Íslandsdeildar með Ragnhildi Arnljótsdóttur, fastafulltrúa Íslands gagnvart Evrópuráðinu. Formaður sat einnig fundi framkvæmdastjórnar þingsins. Þá var fyrrverandi formaður Íslandsdeildar, Rósa Björk Brynjólfssdóttir, sæmd titli heiðursmeðlims Evrópuráðsþingsins. Frekari upplýsingar má nálgast hjá ritara Íslandsdeildar og á vefsvæðinu <https://pace.coe.int/en/>.